

Mediakulttuuri, koulu ja moraalinen sääätely *Opettaja-lehdessä 2000-luvulla*

Markku Vanttaja, Tero Järvinen & Tuomo Norvanto

Artikkelissa analysoidaan Opettaja-lehdessä 2000-luvulla käytyä keskustelua mediakulttuurin eri osa-alueiden ja koulun välisestä suhteesta moraalisen sääätelyn ja moraalisen paniikin näkökulmista. Keskitymme siihen, miten Opettaja-lehden kirjoituksissa on suhtauduttu eri viestintävälineisiin ja niiden välittämiin sisältöihin. Lähestymme opettajien ammattilehteä diskursiivisena kenttänä, jossa kasvatuksen asiantuntijat ottavat kantaa mediakulttuurin ilmiöihin ja samalla määrittävät hyvän ja huonon maun, matalan ja korkean kulttuurin tai hyväksytyyn ja sopimattoman käyttäytymisen rajoja. Kohdistamme huomionsa erityisesti mediaan liitettyihin uhkakuviin ja niihin sisältöalueisiin, jotka ovat 2000-luvulla herättäneet suurinta vastustusta ja pyrkimyksiä moraalissääätelyyn. Tämän lisäksi tarkastelemme, miten kouluväen suhtautuminen mediakulttuurin eri ilmiöihin on muuttunut pitkällä aikavälillä, 1950-luvulta 2010-luvulle tultaessa.

Johdanto

Elämme kulttuurissa, jossa suuri osa havainnoistamme on median välittämiä. Erilaisten viestintävälineiden kirjo on muutaman vuosikymmenen kuluessa kasvanut, ja media eri muodoissaan on entistä voimakkaammin läsnä ihmisten arkielämässä ja keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Viestintävälineiden ja niihin kytkeytyvän kulutus-kulttuurin kasvanut merkitys uuden sukupolven sosiaalistajana näkyy lasten ja nuorten ajankäytössä, ajattelussa ja käyttäytymisessä. Suomalaisten lasten ja nuorten vapaa-ajasta entistä suurempi osa kuluu ruudun ääressä (Pääkkönen 2014). Ruudun lumoa selittää suurelta osin internetin, älypuhelinien ja digitaalisten pelien sekä uudenlaisten nettisovellusten tarjonnan kasvu. Erityisen voimakkaasti on yleistynyt sosiaalisen median käyttö. Viimeisen kymmenen vuoden aikana on perustettu lukuisia sosiaalisen median palveluja, joiden käyttö on erityisesti nuorten suosimaa ajanvietettä. Nuorten median käyttöön liittyvänä kansainvälisenä trendinä on ollut vähittäinen siirtyminen sisällön kuluttamisesta sisällön tuottamiseen ja näiden yhteen kietoutuminen kulttuuriseksi kokonaisuudeksi, jonka myötä myös nuorisokulttuuriset käytännöt, merkitykset sekä identiteetin- ja ryhmänmuodostus rakentuvat aiempaa enemmän virtuaalisessa tilassa (Palfrey & Gasser 2011).

Mediakulttuuri tarjoaa loputtomasti erilaisia esikuvia ja roolimalleja ja on näin ollen vaikuttamassa merkittävästi lasten ja nuorten identiteettien rakentumiseen (Uusitalo ym. 2011; Salokoski & Mustonen 2007, 55–57; Kupiainen 2005, 32). Jo useamman vuosikym-

menen ajan identiteetin muotoutumista tutkinut James Côté (2002; Côté & Bynner 2008) toteaa jälkiteollisen yhteiskunnan sosialisatiolle olevan ominaista identiteetin jatkuva työstäminen kuluttamalla sekä tähän liittyvät identiteettikokeilut, joihin haetaan mallit yhä enemmän mediasta. Samalla kun median merkitys yksilön identiteetin muokkaajana on kasvanut, on vanhempien arvioitu menettäneen asemaansa kasvattajina. Saksalaisen kulttuurintutkijan Thomas Ziehen (1992) mukaan kulttuurinen modernisaatio asetti jo viimeistään 1970-luvulta alkaen kyseenalaiseksi monet aiemmin itsestään selvyynä pidetyt, sukupolvien hierarkialle rakentuneet vuorovaikutussuhteet. Suomessa Tommi Hoikkala (1993) nosti 1990-luvun alussa esiin aikuisuuden kriisistä kummunneet kasvatukselliset haasteet. Myös oppimiseen liittyvän vuorovaikutuksen suunnan on sanottu muuttuneen: siinä missä ennen lapset oppivat aikuisilta, on yhä enemmän tilanteita, joissa aikuiset ovat oppijan roolissa lasten toimiessa opettajina (Côté 2000; Tapscott 1998). Toisaalta, vaikka edelliseen näkemykseen liitetyt puheet ”diginatiiveista” ja ”digitaalisen sukupolvesta” ovat populaarin tietokirjallisuuden kautta nousseet suuren yleisön tietoisuuteen (Tapscott 1998), on tutkimuksissa otettu näihin käsitteisiin ja niihin liittyviin tulkintoihin myös kriittistä etäisyyttä. Kritiikin kohteena on ollut erityisesti oletus ”diginatiiveista” yhtenäisenä sukupolvena, jonka edustajien katsotaan omaavan edistyneemmät tietotekniset valmiudet aiempiin sukupolviin verrattuna (Merikivi ym. 2016, 6; Bennett ym. 2008). Tutkimusten mukaan selkeää sukupolvikuilua tietoteknisissä valmiuksissa ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti osoitettavissa. Diginatiivien keskuudessa on huomattavia eroja, eritoten globaalilla tasolla, sekä tietoteknisessä osaamisessa että mahdollisuuksissa päästä osallisiksi uuden tekniikan tarjoamista oppimis- ja vuorovaikutusmahdollisuuksista (Palfrey & Gasser 2011).

Mediakulttuurin kasvava vaikutus lasten ja nuorten elämään näkyy selvästi myös koulun arkipäivässä (Crook 2011). Koulua voidaan tarkastella toimintaympäristönä, joka jakautuu kahteen toisiinsa limittyvään sosiaaliseen maailmaan. Virallisen koulun ohella koulumaailmaan kuuluu myös niin sanottu epävirallinen koulu, jolla viitataan muun muassa oppitunneilla ja niiden ulkopuolella tapahtuvaan vuorovaikutukseen, joka ei liity opetukseen. (Paju 2011.) Virallisen ja epävirallisen koulun suhteessa mediakulttuuriin ja sen erilaisiin ilmiöihin on huomattavia eroja. Virallisessa koulussa esimerkiksi älypuhelimien käyttöön ja sosiaaliseen median sovelluksiin kohdistuu paljon kieltoja ja rajoituksia, mutta epävirallisessa koulussa ne ovat oleellinen osa sosiaalista kanssakäymistä ja nuorten kulttuuria. Nuorisokulttuuri kulkee kouluun mobiililaitteiden avulla, ja mediasta, eritoten internetistä on tullut merkittävä oppimisen kanava, joka haastaa kouluoppimisen perinteet, metodit ja käytännöt. Tämä on merkittävä osa kulttuurisen modernisaation prosessia, joka on purkanut kouluinstituution monopolia tiedon jakajana ja kulttuuriin sosiaalistajana (Ziehe 2000). Koulu yhteiskunnan instituutiona edustaa ja välittää toiminnallaan normatiivista käsitystä siitä, mikä on oikeaa, sivistävää, kasvattavaa ja oppilaille sopivaa kulttuuria. Kun kouluympäristöön ja oppilaiden elämisaailmaan soluttautuu vaikutteita, jotka kyseenalaistavat vakiintuneet käsitykset sivistävästä kulttuurista, asettuu koulun symbolinen järjestys samalla uhanalaiseksi. Opettajat ja muut virallisen koulukulttuurin edustajat joutuvat sen vuoksi pakostakin ottamaan kantaa mediakulttuurin eri ilmenemismuotoihin (Facer 2012).

Historiallisesti tarkasteltuna erityisesti kaupallisen mediakulttuurin populaarien muotojen ja virallisen koulukulttuurin välillä on ollut jatkuvaa kädenvääntöä siitä, mikä on lapsille ja nuorille sopivaa ajanvietettä ja viihdettä. Kaupallisen mediakulttuurin toimintaa ohjaavat sivistyksellisten ja kasvatuksellisten tavoitteiden sijasta lähinnä liiketaloudelliset periaatteet; tärkeintä on luoda kuluttajille kaupaksi käyviä tuotteita ja tehdä yritykselle voittoa. Tämä on ollut osasyynä siihen, että etenkin menneinä vuosikymmeninä monia

populaari- ja mediakulttuurin ilmiöitä on kouluväen keskuudessa usein vastustettu. Lasten ja nuorten on pelätty oppivan jotain sellaista, mitä heidän ei toivottaisi oppivan. Toisaalta erilaisia mediakulttuurin tuotteita, kuten sarjakuvia, elokuvia ja tietokonepelejä on saatettu pitää oikein käytettyinä myös hyvinä opetuksen apuvälineinä, joilla saadaan oppitunneista kiinnostavampia ja näin helpommin ohjattua oppilaiden mielenkiinto opetussuunnitelmassa oleviin asiasisältöihin. (Vanttaja 2005.)

Moraalinen paniikki ja moraalinen sääätely

Tarkastelemme artikkelissamme mediakulttuurin eri ilmenemismuotojen ja koulumaailman välistä ristiriitaa *moraalisen paniikin* ja *moraalisäätelyn* käsitteiden avulla. Moraalisen paniikin käsite on tuttu Stanley Cohenin (1972) tunnetusta, brittiläisten nuorisokulttuurien vastakkainasettelua 1960-luvulla kuvanneesta teoksesta *Folk Devils and Moral Panics*. Cohenin (1972) mukaan moraalista paniikista voidaan puhua silloin, kun jotkut ilmiöt, olosuhteet, tapahtumat, henkilöt tai ihmisryhmät nähdään yhteisön arvoja ja intressejä uhkaavana vaarana. Moraalisen paniikin ilmentymisessä ei sinänsä ole mitään uutta, sillä lainkuuliaiset ihmiset ovat kautta aikojen pelänneet perinteisten arvojen murtumista ja totuttuja elämäntapoja uhkaavien käyttäytymismallien leviämistä. Moraaliset paniikit ovat usein syntyneet konservatiivisten ihmisten aloitteesta ja johtuneet eri sosiaalisten ryhmien elämäntapojen ja arvojen eroista sekä niihin liittyvistä konflikteista. Moderneissa yhteiskunnissa nämä konfliktit ovat tulleet julki tyypillisesti ”korkean” ja ”matalan” kulttuurin suhteesta käydyissä keskusteluissa, määrittelyissä ja rajanvedoissa. (Ks. Johansson 2000; Springhall 1998; Boëthius 1995a.)

Tämän päivän informaatioyhteiskunnassa tiedotusvälineillä on keskeinen rooli moraalisen paniikin synnyttämisessä, ylläpitämisessä ja samalla ”yhteisen vihollisen” luomisessa ja määrittelyssä. Tyypillistä prosessille on, että ilmiön vakavuutta ja merkittävyyttä liioitellaan sensaatiomaisten otsikoiden ja kirjoittelun avulla. Kuvatessaan kohteena olevaa ilmiötä yksinkertaistettuna ja stereotyyppisenä media voi antaa ilmiöstä jopa täysin virheellisen kuvan. Kun dramaattisista tapahtumista kerrotaan usein ja näyttävästi, saattavat kansalaiset pitää niitä yleisempinä ja todennäköisempinä kuin ne itse asiassa ovatkaan. Cohenin mukaan moraalista paniikissa on kyse paitsi pelkojen lietsomisesta, myös huomion suuntaamisesta pois vaikeammista yhteiskunnallisista ongelmista. (Cohen 1972; ks. myös Springhall 1998, 3; Thompson 1998, 88.)

Tiedonvälityksen tehostuminen on johtanut uutisten ja uhkakuvien jatkuvaan tulvaan. Nykyään tieto epidemioista, luonnonkatastrofeista, onnettomuuksista, sodista ja terroriis-kuista kulkee reaaliajassa eri puolille maailmaa. Uusia riskejä ja pelon aiheita nousee esiin jo ennen kuin edellisten uutisten aiheuttama huoli on ehtinyt laantua. Järkyttävät uutiskuvat ja sensaatiomaiset lehtiotsikot lisäävät kansalaisten turvattomuuden tunnetta ja luovat usein kasvualustaa myös moraalille paniikille, jota interaktiivisuudelle rakentuva nopeampoinen verkkoviestintä saattaa entisestään voimistaa. Tiedotusvälineiden merkityksen kasvaessa onkin vuosituhannen vaihtuessa alettu puhua moraalipaniikin ohella ja sijasta mediapaniikista, jota voi pitää eräänlaisena moraalisen paniikin myöhäismodernina ilmentymänä. Erotuksena perinteisistä moraalipaniikeista, mediapaniikit ovat usein lyhytkestoisia, ilmenevät ainoastaan mediadiskursseina, eivätkä ne vaikuta voimakkaasti laajoihin kansanjoukkoihin tai harjoitettuun politiikkaan. Mediapaniikeille on ollut ominaista myös se, että ne ovat keskittyneet erilaisten asiantuntijoiden ja intellektuellien käymän keskustelun ympärille. (Johansson 2000.)

Julkisessa keskustelussa moraalinen huoli liitetään usein lapsiin ja nuoriin. Lapset ovat yleensä olleet uhrin asemassa, mutta nuoria on sen sijaan pidetty myös uhkana vallitsevalle järjestykselle. Häiriökäyttäytymisen ja erilaisten alakulttuuristen ilmiöiden yleistymisen nuorten keskuudessa on pelätty murentavan vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen perustaa ja moraalisia koodeja. 1900-luvun alkupuolella vaikuttaneen psykologin ja kasvatustieteilijän George Stanley Hallin mukaan yksilön kypsymisprosessissa oli nähtävissä koko ihmislajin kehitys, ja siirtymää lapsuudesta aikuisuuteen saattoi verrata ihmiskunnan kehitykseen barbariasta sivistykseen. Hallin mielestä juuri tämän vuoksi ihmiskunnan tulevaisuus oli yhteydessä siihen, mitä ihmisille tapahtuu nuoruusvaiheessa. Nuoret olivat hänen mielestään eräänlainen mittari, jonka perusteella saattoi päätellä yhteiskunnan edistyksen ja rapion asteen. Hallin ajatus nuorista tietynlaisena ”tulevaisuusbarometrinä” yleistyi nopeasti ja samankaltaisia näkemyksiä esitetään edelleenkin. (Thompson 1998, 43–44; Aapola 2003.)

Moraalisen paniikin käsitettä on myös kritisoitu; sen on sanottu olevan terminä ideologisesti väritynyt ja arvolatautunut. Kun ihmisten tuntema aito huoli tulkitaan moraaliseksi paniikiksi, otetaan kanta, jonka mukaan huoli ja siihen liittyvä reaktio on ilmiön todelliseen vakavuuteen nähden täysin liioiteltu ja perusteeton. Esitetyn kritiikin mukaan moraalista paniikkia ei voi pitää kovin analyttisenä käsitteenä, ellei samalla määritellä kriteerejä, milloin jostakin asiasta tai ilmiöstä on todella syytä huolestua ja milloin taas kyseessä on perusteeton pelko. Moraalipaniikin käsitteen on katsottu myös sisältävän ajatuksen aktiivisesta manipulointikampanjoinnista, eli siitä, että joku tahoo lietsoo tahallaan omien intressiensä vuoksi kohtuutonta paniikkia. Tämän kaltaisia kätkeytyjä tavoitteita tai intressejä ei kuitenkaan ole diskursseista välttämättä löydettävissä. (Thompson 1998; Hunt 1999; Suoninen 2003.)

Moraalisen paniikin käsitteeseen liittyvien ongelmien välttämiseksi on sen tilalla toisinaan käytetty neutraalimpaa moraalisaätelyn käsitettä. Moraalisäätelyn käsite on lähtöisin Philip Corriganilta ja Derek Sayerilta, jotka teoksessaan *The Great Arch* (1985) analysoivat käsitteen avulla valtion ja valtaa pitävien pyrkimyksiä luoda normalisoivaa sosiaalista järjestystä, jossa tiettyyn historialliseen tilanteeseen ja aikakauden kulttuurisiin käytäntöihin sidonnaiset asiantilat ja toimintatavat esitetään itsestään selvinä, luonnollisina ja ikään kuin ainoina vaihtoehtoina. Samalla kun jotkut kulttuurin muodot ja toimintatavat tällä tavoin normalisoidaan, tehdään joistakin toisista patologisia ja luonnottomia. Ruonavaaran (1998) mukaan moraalisaätelyä eivät kuitenkaan harjoita ainoastaan valtion viralliset tahot tai hallitsevaan luokkaan ja eliittiin kuuluvat toimijat, kuten Corrigan ja Sayer sekä monet muut moraalisaätelyn näkökulmaa soveltaneet tutkijat ovat usein tulkinneet. Teoreettisesti mielekkäämpää on tarkastella moraalisaätelyä toiminnan kenttänä, jossa erilaiset omia moraaliprojektejaan edistävät toimijat kilpailevat keskenään. Eliittien resurssit omien päämääriensä tavoittelussa ovat epäilemättä muita paremmat, mutta vähemmän vaikutusvaltaisten ryhmien moraaliprojektien mahdollisuutta ei ole silti syytä väheksyä tai jättää tarkastelun ulkopuolelle.

Moraalisäätelyn ohessa on olemassa myös muita säätelyn keinoja, kuten taloudellinen ja lainsäädännöllinen säätely. Moraalisäätely kuitenkin eroaa edellisistä siinä suhteessa, ettei se sisällä pakottamista, vaan turvautuu rauhanomaisempaan suostutteluun, kuten valistukseen, kasvatukseen tai propagandaan. Käytännössä erilaiset säätelyn muodot voivat tosin esiintyä myös rinnakkain ja toisiinsa kietoutuen. Ruonavaaran (1998) tapaan voidaan ajatella moraalisaätelyssä olevan kysymys toiminnasta, jonka tarkoituksena on vaikuttaa ihmisten arvoihin, asenteisiin ja mielipiteisiin. Moraalisäätelyä toteutetaan moraalisesti latautuneissa diskursseissa, joiden tavoitteena on kasvattaa aktiivisia ja itseään kontrolloi-

via kunnan kansalaisia. Moraalisäätelyprojektit pyrkivät näin vaikuttamaan ihmisten identiteettiin, toisin sanoen siihen, miten ihmiset määrittelevät itseään ja omaa toimintaansa. (Ks. Hunt 1999; Suoninen 2003.)

Tutkimustehtävä ja -aineisto

Tarkastelemme artikkelissamme *Opettaja*-lehdessä vuosina 2003–2013 käytyä keskustelua mediakulttuurin eri osa-alueiden ja koulun välisestä suhteesta moraalisen säätelyn ja moraalisen paniikin näkökulmista. Keskitymme erityisesti mediaan liitettuihin uhkakuviiin ja niihin sisältöalueisiin, jotka ovat herättäneet kouluväen keskuudessa suurinta huolta, vastustusta, moraalista paheksuntaa ja pyrkimyksiä moraalissääteelyyn.

Opettaja-lehti on opettajien ammattijärjestö OAJ:n julkaisema opettajien edunvalvontaan keskittyvä järjestö- ja ammattilehti, joka lähetetään jäsenetuna jokaiselle järjestön jäsenelle. Lehti ilmestyy 22 kertaa vuodessa ja se on levikiltään (100 323 vuonna 2016) yksi suurimpia suomalaisia aikakauslehtiä. Laajalevikkisyytensä ja tiheän ilmestymistahtinsa ansiosta lehti on foorumi, jossa on mahdollista käydä ajankohtaista keskustelua ja jossa esitetyt näkemykset tavoittavat opettajakunnan lähes kokonaisuudessaan. (*Opettaja.fi*.)

Tässä artikkelissa lähestymme *Opettaja*-lehteä diskursiivisena kenttänä, jossa kasvatuksen asiantuntijat ottavat kantaa mediakulttuurin ilmiöihin ja samalla määrittävät hyvän ja huonon maun, matalan ja korkean kulttuurin tai hyväksytyyn ja sopimattoman käyttäytymisen rajoja. Artikkelin on jatkoa aiemmalle tutkimukselle (Vanttaja 2005), jossa on tarkasteltu kouluväen suhtautumista mediakulttuuriin analysoimalla *Opettaja*-lehden artikkeleja 1950-luvulta vuosituhaten vaihteeseen saakka. Jatkoanalyysia puoltaa se, että mediakenttä on kokenut 2000-luvulla suuren muutoksen. Artikkelissa käytämme termiä ”kouluväki” kuvaamaan kaikkia opettajien ammattilehdessä kirjoittaneita tahoja, kuten opettajia, kouluviranomaisia ja muita kasvatustieteen ammattilaisia sekä lehden toimittajia, koska kirjoittajat yleensä tarkastelevat kommentoimansa viestintävälineen merkitystä opetustyön tai laajemmin kasvatuksen ja kouluinstituution näkökulmasta.

Vuosien 2003–2013 aikana *Opettaja*-lehdessä ilmestyi 315 mediaan liittyvää artikkelia tai lyhempää kirjoitusta. Näistä poimittiin lähempään tarkasteluun 172 artikkelia, joissa oli käsitelty erikseen tiettyjä viestintävälineitä. Tarkempaan analyysiin valittiin lopulta 45 kirjoitusta, joissa median välineisiin ja sisältöihin otettiin moraalista kantaa ja tuotiin esiin niihin liittyviä erilaisia riskejä ja uhkakuvia. Seuraavassa käydään aluksi aiemman tutkimuksen (Vanttaja 2005) pohjalta lyhyesti läpi, millaista populaari- ja mediakulttuurin ilmiöihin liittyvää keskustelua *Opettaja*-lehdessä käytiin 1950-luvulta vuosituhaten vaihteeseen saakka. Tämän jälkeen tarkastellaan lähemmin 2000-luvun keskustelua ja analysoidaan, miten opettajien ammattilehden kirjoituksissa on suhtauduttu nuorten suosimiin mediakulttuurin välineisiin, palveluihin ja sisältöihin. Erityistä huomiota kiinnitetään niihin ilmiöihin, joiden koetaan olevan koululaitoksen näkökulmasta ongelmallisia. Lopuksi kootaan yhteen kuuden vuosikymmenen aikana *Opettaja*-lehdessä käydyin populaari- ja mediakulttuuriin liittyvän keskustelun keskeiset teemat ja niissä tapahtuneet muutokset.

Vihollisesta liittolaiseksi – mediakulttuuriin suhtautumisen muutos

Stuart Hallin (1999, 156) mukaan vakaat kulttuurit edellyttävät asioiden pysyvän niille määrättyillä paikoilla. Symboliset rajat pitävät kategoriat puhtaina ja antavat kulttuureille niiden ainutlaatuisen merkityksen ja identiteetin. Kulttuuria järkyttää kaikki se, mikä on poissa paikaltaan. Hallin esimerkkiä soveltaen voidaan ajatella, että esimerkiksi valtiollisen koulutusjärjestelmän ja sen kulttuurin edustajat saattavat kokea uhkana, jos oppilaiden elä-

mismaailmaan soluttautuu ”vieraan” kulttuurin aineksia. (Boëthius 1995b, 45.) Näin tapahtui jo toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina, kun muotoutumassa olevan media- ja populaarikulttuurin ilmiöt alkoivat tulla Suomessakin entistä voimakkaammin ja laajemmin osaksi nuorten elämää. 1950-luvulla kouluväen suhtautuminen sarjakuviin ja elokuvaan oli Opettaja-lehden kirjoitusten perusteella äärimmäisen tuomitsevaa. Populaarikulttuurin tekstit ja kuvat esitettiin vaarallisina, salakavalina, viettelevinä ja houkuttelevina. Tunteisiin ja alkukantaisiin vaistoihin vetoavan populaarikulttuurin todettiin ohjaavan nuoria vääränlaisen nautintojen pariin. Samalla populaarikulttuuri erotettiin selkeästi korkeakulttuurista, jota pidettiin älyllisenä, kontrolloituna ja puolueettomana. (Ks. Vanttaja 2005; Heiskanen & Mitchell 1985.)

Mediakulttuuriin suhtautumisessa alkoi näkyä muutoksen merkkejä jo 1960-luvulla. Tuolloin *Opettaja*-lehdessä alettiin puhua elokuva- ja televisiokasvatuksen tai yleisemmin joukkoviihdekasvatuksen tarpeellisuudesta. Vaikka asenteet olivat vähitellen muuttumassa myönteisemmiksi, ei koululaitoksessa vielä 1970- ja 1980-luvuillakaan arvostettu media- ja populaarikulttuuria sinänsä, vaan kaupallisen mediakulttuurin tuotteilla katsottiin olevan lähinnä välineellistä arvoa. *Opettaja*-lehden artikkeleissa tuotiin esiin, kuinka esimerkiksi sarjakuvia, elokuvia, viihdeohjelmia tai rock-musiikkia oli mahdollista käyttää oppilaiden aktivointiin ja kiinnostuksen herättämiseen sopivina opetuksen apuvälineinä. Niiden avulla pyrittiin saamaan lapset ja nuoret oppimaan uusia asioita ja siirtymään vähitellen ”paremman” ja ”korkeamman” kulttuurin pariin. (Vanttaja 2005.)

Merkittävä käänne media- ja populaarikulttuuriin suhtautumisessa tapahtui *Opettaja*-lehden kirjoituksissa 1990-luvulla. Tuohon aikaan rock-musiikki, sarjakuvat, elokuvat ja TV-viihde olivat jo sulautuneet osaksi hyväksytyä elämäntapaa. Suopeampi suhtautuminen liittyy osittain suomalaisen yhteiskunnan sekularisaatioon. Elokuvien, sarjakuvien, musiikin tai kirjojen sensuuria perusteltiin aiempaa harvemmin uskonnollisin argumentein. Moraalisten näkemysten historiallisesti muuttuva luonne paljastuu muun muassa siinä, että monia aikoinaan sensuroituja ja kiellettyjä kirjoja tai elokuvia alettiin myöhemmin pitää arvostettuina klassikkoina, joihin kaikkien oppilaiden haluttiin tutustuvan koulussa. Silti etenkin väkivaltaviihde vastustettiin edelleenkin voimakkaasti. Väkivaltaviihteen vastustus on ymmärrettävää, kun ottaa huomioon, miten laajasti tiedotusvälineet ovat aina uutisoineet nuorten tekemistä väkivaltarikoksista. Uutisoinnissa on lisäksi saatettu kertoa rikoksenteijöiden toimineen väkivaltaviihteestä lainattujen mallien mukaisesti, mutta samalla tekojen taustalla olevat yksilölliset ja yhteiskunnalliset ongelmat ovat saattaneet hämärtyä. Väkivaltaviihde on myös tyyppiesimerkki ilmiöstä, jonka todellisia riskejä ja vaikutuksia yksilön käyttäytymiseen on vaikea täsmällisesti arvioida. (Vanttaja 2005.) Median vaikutusta tutkittaessa ongelmana onkin juuri se, että pelkän median vaikutusta on vaikea eristää muista elinympäristön vaikutuksista. Median riskivaikutukset ovat lisäksi usein yksilöllisiä ja ohimeneviä. (Salokoski & Mustonen 2007, 16.)

Suomalaisissa tiedotusvälineissä uutisoitiin 1990-luvulla usein tietokonepelien väkivaltasta ja sen mahdollisista vaikutuksista pelaajiin. Tästä huolimatta peliongelmat eivät olleet tuolloin näkyvästi esillä *Opettaja*-lehdessä. Sen sijaan kyseistä teemaa sivuten lehdessä keskusteltiin 2000-luvulle tultaessa vilkkaasti internetin vaikutuksista lasten ja nuorten ajankäyttöön, asenteisiin ja elämänarvoihin. Internetiä pidettiin ongelmallisena välineenä ja tiedonlähteenä, koska sen sisällön ja käytön valvonta oli osoittautunut äärimmäisen vaikeaksi tehtäväksi. Samanaikaisesti alettiin keskustella aiempaa enemmän medialukutaidon ja mediakriittisyyden tärkeydestä. Lasten ja nuorten edellytettiin jo varhaisessa iässä oppivan tunnistamaan esimerkiksi hyvät ja huonot nettisivut, ja vanhempia kehoitettiin valvomaan lastensa tekemisiä aiempaa tiukemmin. Vastaavanlaista mediakriittisyyttä toki

peräänkuulutettiin jo 1960- ja 1970-luvuilla televisiovihteestä keskusteltaessa, mutta tuolloin oppilaiden tyyli- ja makutottumusten ja arvostelukyvyn kehittämistä pidettiin erityisesti koululaitoksen tehtävänä. ”Hyvän” ja ”huonon” mediasisällön rajanveto oli kolmessa vuosikymmenessä siirtynyt viranomaisilta, opettajilta ja mediakulttuurin sisällöntuottajilta entistä enemmän mediatuotteita kuluttavien perheiden ja yksilöiden vastuulle. (Vanttaja 2005.)

Uuden vuosituhatosen uhkakuvat

Mediakulttuuri on 2000-luvulla monipuolistunut, laajentunut ja arkipäiväistynyt. Viime vuosien erityisenä piirteenä on se, että yksittäisistä laitteista on tullut entistä monikäyttöisempiä. Tietokone, televisio, kamera, pelikone ja musiikkisoitin on yhdistetty taskukokoiseen älypuheliimeen, joka kulkee kaikkialla mukana. (Merikivi ym. 2016.) Median merkityksen voimakasta kasvua kuvaa osaltaan sekin, että kymmenen vuoden tarkastelujakson (2003–2013) aikana *Opettaja-lehdessä* ilmestyi lähes yhtä paljon mediakulttuuriin liittyviä artikkeleita kuin sitä edeltäneiden viiden vuosikymmenen aikana yhteensä. Taulukossa 1. on laskettu kutakin eri viestintävälinettä käsittelevien artikkeleiden osuudet koko aineistossa ja kuvailtu lyhyesti, millaisia uhkakuvia niissä on nostettu esiin. Taulukosta nähdään, että vanhat median muodot ja välineet näyttävät saavan ajan mittaan hyväksynnän ja niihin aiemmin kohdistunut moraalisaatelu vähitellen laantuu tai katoaa kokonaan.

Median väline (Suluissa välinettä koskevien lehtikirjoitusten kokonaismäärä)	N	(%)	Mediaan liitetyt riskit ja uhkakuvat
Internet (28)	18	40	Yksityisyyden suojan katoaminen Nettipiratismi ja plagiointi Lapsille ja nuorille sopimattomat nettisivut Seksuaalinen ahdistelu ja hyväksikäyttö Nettiriippuvuus
Matka- ja älypuhelin (12)	9	20	Työrauhan häiriintyminen ja kiusaaminen
Sosiaalinen media (12)	7	16	Nettikiusaaminen
Digitaaliset pelit (16)	3	7	Pelaamisen koukuttavuus
Kirjat (41)	3	7	Lukutaidon ja lukuharrastuksen väheneminen
Elokuva (23)	2	4	Perinteisten arvojen loukkaaminen Väärät mallit ja kyseenalaiset ihmiskuvat
Televisio (14)	2	4	Moraalittomien käytöstopojen leviäminen
Sanoma- ja aikakauslehdet (26)	1	2	Moraalin löyhtyminen
Yhteensä (172)	45	100	

Taulukko 1. Eri medioihin liittyvien ”moraalikirjoitusten” määrä (n=45) ja medioihin liitetyt uhkakuvat *Opettaja-lehdessä* vuosina 2003–2013.

Tarkastelujakson aikana *Opettaja-lehdessä* oli julkaistu kymmenen sarjakuvaa, animaatiota tai radiota koskevaa tekstiä, mutta ne jätettiin pois taulukosta, koska teksteissä ei mainittu

lainkaan näihin liittyviä uhkakuvia. Sanoma- ja aikakauslehtiä koskevia kirjoituksia oli aineistossa 26 kappaletta. Lehtiartikkelien sisältö on herättänyt 2000-luvulla enää vain harvoin närkästystä; ainoastaan yhdessä artikkelissa paheksuttiin ”bisnesmiesten ja -naisten rahanahneutta” sekä iltapäivälehtien tapaa markkinoida itseään ”julkkisnaisten kaiken paljastavilla rintakuvilla” (OL 2003a). Aikoinaan runsaasti huolta herättäneitä viestimiä, kuten elokuvia ja televisiota, ei myöskään ole enää pidetty sellaisina uhkatekijöinä kuin menneinä vuosikymmeninä. Televisiota ja elokuvaa käsiteltiin 37 kirjoituksessa, mutta niistä vain neljässä nostettiin esiin uhkakuvia. Teksteissä pelättiin kyseisten viestintävälineiden vaikuttavan moraalikäsitysten ja arvojen rapautumiseen välittämällä esimerkiksi kyseenalaisia toimintamalleja ja esikuvia, joissa ”rikoksen tielle lähteneistä pojista tehdään sankareita, kuin parasta nuorisoa, johon voi samaistua” (OL 2003b, 22). Esitetyt kannanotot olivat toisinaan varsin kärkeviä ja toivat esiin ”vanhan ja uuden maailman” yhteentörmäyksen. Nuorille suunnattujen elokuvien ja televisio-ohjelmien katsottiin hyökkäävän koulun edustamaa arvomaailmaa vastaan ja levittävän sopimattomia käytöstapoja.

Noin neljännesmiljoona suomalaista on saanut toisilta oppilailta tähän mennessä Hymy-veistoksen tunnustuksena esimerkillisestä toveruudesta. ...50-juhliensa kynnyksellä Hymypoika ja sen taustalla oleva arvomaailma ovat kuitenkin joutuneet epämiellyttävän, jopa härskin pilkan kohteeksi. Veistos on otettu... ..erään kotimaisen seksielokuvan nimeen ja juoneen keskeiseen osaan. Veistos on tietoisesti haluttu valjastaa markkinointiin juuri sellaisten arvojen vetäjäksi, joita vastaan palkinto on tarkoitettu. ...Nykyajan koululaiset kokevat irrallisuutta, he ovat levottomia ja häiriökäyttäytyminen lisääntyy. Tässä ajassa Hymypoijalla ja sen terveillä arvoilla pitäisi olla tukijoita eikä kampittajia. (OL 2003c, 5.)

Televisio työntää koteihimme sairasta arvomaailmaa... ..Big Brother lienee kaikista karmein ajan henkisen alennustilan kuvastin. Höpäisystään huolehtivat osallistujat itse käyttäytymisellään, toki auktoriteetti Big Brotherin ohjaamina. Venäjän vastaavassa ohjelmassa tytöt myivät neitsyyttään ja kertoivat suostuvansa ohjelmassa ”aivan mihin tahansa”. Millaista käytöstä ja empatiaa koululapsilta voi näissä oloissa odottaa ja vaatia? Lapset kantavat sairaan ympäristön tartuttamia virustauteja. Rivo kielenkäyttö on täysin normaalia. Se, mitä ennen kuultiin vain hampuusien ja juoppojen suusta, kuuluu nyt myös peruskoululaisten arkipuheeseen. (OL 2011, 46.)

Edellä mainittuja muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kouluväki on suhtautunut television ja elokuvien tarjontaan melko neutraalisti. Sen sijaan kirjoihin ja lukemiseen on suhtauduttu poikkeuksetta erittäin myönteisesti. Kirjoja koskevia tekstejä oli kaiken kaikkiaan 41, mutta niistä vain kolmessa ilmeni jonkinlaista huolipuhetta ja moraalista sääätelyä. Huolenaiheena ei kuitenkaan ollut entiseen tapaan kirjojen sisältö, vaan kirjojen aseman heikentyminen ja pelko nuorten lukutaidon rapautumisesta sekä kirjallisen sivistyksen katoamisesta muiden viestintävälineiden valta-aseman vahvistuessa. Heikon lukutaidon yleistyksellä nähtiin olevan vakavia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia seurauksia.

Suomalaisten lukutaitoa on pidetty itsestäänselvyytenä, mutta jo vuosia nuorten lukutaito on heikentynyt. ...Suomalaisnuorilla lukuharrastus on jäänyt ajankäytössä häntäpäähän, mutta kehitys muissakin maissa on ollut samansuuntaista. Uhkakuvana on eräänlainen länsimainen lukutaidottomuus. ...

Huonosta lukutaidosta on haittaa esimerkiksi tuoteselosteiden ja lomakkeiden ymmärtämisessä, ja heikon lukutaidon vuoksi syrjäytymisriski kasvaa oleellisesti. Lukutaidottomuus on myös uhka demokratialle yhteiskunnassa. (OL 2012a, 3.)

Mediatutkijat ovat väitelleet jo useamman vuosikymmenen ajan väkivaltaisten pelien vaikutuksesta lasten ja nuorten käyttäytymiseen, mutta vieläkin he eivät ole päässeet asiasta yksimielisyyteen (Ferguson 2011). Tietokonepelien maailmassa väkivaltaa on etenkin aikuisille suunnatuissa peleissä, jotka ovat tutkimusten mukaan myös lasten suosikkeja (Salokoski & Mustonen 2007, 81). Kouluväen keskuudessa tietokonepelien pelaaminen ei silti ole ollut erityisenä huolenaiheena. Muutamissa kirjoituksissa digitaalisten pelien kouluttavuus saatettiin toki mainita lasten ja nuorten hyvinvointia uhkaavana tekijänä, mutta pelaamisen yleisyyteen nähden peleihin ja pelaamiseen liittyvä moraalisaätely on ollut yllättävän vähäistä. Opettajat ovat ottaneet digitaaliset pelit vastaan pikemminkin varsin innostuneesti, sillä pelien opetuskokeilut olivat saaneet paljon palstatilaa *Opettaja*-lehdessä. Pelien katsottiin tuovan muun muassa uusia mahdollisuuksia saada oppilaat motivoitumaan koulutyöstä. Myös kotimaisen peliteollisuuden menestyminen kansainvälisillä markkinoilla koettiin myönteisenä ja pelien tuomia innovaatioita haluttiin kytkeä opetukseen. Vain kolmessa jutussa kuudestatoista kirjoitettiin peleistä moraalisaätelyn näkökulmasta, eivätkä niissäkään esitetyt näkemykset olleet yksinomaan pelejä vastaan. Lähinnä haluttiin rajoittaa lasten pelaamiseen käyttämää aikaa ja suunnata heidän toimintaansa enemmän luontoon sekä lasten ja vanhempien väliseen yhteiseen tekemiseen. (OL 2009a; OL 2009b; OL 2004a.)

Ennako-oletuksen mukaisesti selvästi suurinta huolta 2000-luvulla kouluväen keskuudessa herättivät internetin, älypuhelinien ja sosiaalisen median mukanaan tuomat uhkakuvat. Internetiä, älypuhelimia ja sosiaalista mediaa käsiteltiin 52 jutussa, joista kahdessa kolmasosassa (34) mainittiin välineisiin liittyviä uhkakuvia ja otettiin esille moraalisen sääätelyn keinoja kuten valistusta ja ohjausta. Tyypillisimmin esiin nostetut ongelmat ja uhkakuvat liittyivät nettikiusaamiseen, yksityisyyden suojan menettämiseen, internetin sopimattomiin sisältöihin, seksuaalisen hyväksikäytön riskeihin, nettiriippuvuuteen sekä tekijänoikeuksiin ja plagiointiin. Koska moraalinen keskustelu oli painottunut voimakkaasti uusiin median välineisiin ja ilmiöihin, käymme seuraavassa tarkemmin läpi niihin liitettyjä ongelmia, riskejä ja uhkakuvia.

Koulun ja opettajan auktoriteetti murenee?

Thomas Ziehen (2000) mukaan kulttuurisesta modernisaatiosta seuranneen koulun kriisin ilmenemismuotoja ovat koulun menettämä monopoliasema tiedon jakamisessa sekä opettajan itsestään selvänä pidetyn auktoriteettiaseman katoaminen koulun arkipäivästä. Internetin laajentuminen ja sisältöjen monipuolistuminen parin viime vuosikymmenen aikana on muuttanut tiedonkäsittelyn ja -hankinnan luonnetta. Tietoa on saatavilla nopeasti ja älypuhelimien yleistymisen on mahdollistanut pääsyn internetin loputtomaan tietovarantoon lähes missä ja milloin tahansa. Uusia välineitä voidaan käyttää entistä tehokkaammin myös koulutehtävien tekemisessä. Samalla on kuitenkin hämärtynyt koulun perinteinen tehtävä, jonka mukaan oppilaiden on pystyttävä itse tuottamaan ja muokkaamaan tekstiä. Eräs keskeinen *Opettaja*-lehdessä esiin nostettu huoli onkin 2000-luvulla liittynyt koulutehtävien ja oppinnäytetöiden plagiointiin, joka on uusien tietoteknisten laitteiden avulla huomattavasti aiempaa helpompaa. Opettajat olivat törmänneet entistä enemmän tapauksiin, joissa oppilaat olivat lähteeseen viittaamatta kopioineet koulutehtäviin liittyvien kysymysten vastauk-

set lähes sanasta sanaan internetistä. Opettajien epäilykset olivat heränneet yleensä silloin, kun oppilas oli tuonut arvioitavaksi tietoihinsa ja taitoihinsa nähden liian korkeatasoisen työn. (OL 2004b; OL 2007a; OL 2012b.)

Vilpin huomaa useimmiten jo tekstin laadusta. Kun ”käry” käy, oppilaat yleensä hämmentyvät. Jotkut eivät ymmärrä tehneensä mitään laitonta. Heidän mielestään netissä vallitsevat viidakon lait. Omaan käyttöönsä saa ”imuroida” mitä ja kuinka paljon tahansa. Toiset närkästyvät ja suuttuvatkin paljastuessaan. Noloahan se onkin. Jotkut taas kivenkovaa väittävät kopioitua tekstiä omakseen. He ovat muuttaneet vain sanan sieltä, toisen täältä. (OL 2004, 32.)

Koulutehtävien kopioinnin lisäksi internetin maailma tarjoaa mahdollisuuksia ja vertaistukea myös toisenlaisten vilpillisten keinojen kehittelyyn. Oppilaiden kerrottiin jakaneen netin keskustelupalstalla esimerkiksi lintsausvinkkejä, joissa opastetaan kuinka vanhempiensa käyttäjätunnuksilla voi kirjautua koulun poissaolojärjestelmään tekemään omia merkintöjä. Opettaji puolestaan ohjeistettiin pitämään huolta siitä, etteivät oppilaat kuvaa kännyköillä näppäimistöä silloin kun opettaja kirjoittaa omia tunnuslukujaan. (OL 2013a.)

Aiempina vuosikymmeninä kouluväen moraalinen huoli kohdistui lähinnä siihen, miten erilaisten viestintävälineiden kyseenalainen sisältö voi vaikuttaa haitallisesti lapsiin ja nuoriin. Samat huolenaiheet olivat toki edelleenkin esillä, mutta internetin, sosiaalisen median ja älypuhelimien aikakaudella uhka on alkanut kohdistua yhä enemmän myös opettajiin itseensä. Esimerkiksi opettajiin kohdistuvan kännykkähäirinnän ja nettikiusaamisen kerrottiin tulleen ongelmaksi kaikkialla Euroopassa (OL 2010a). Lehdessä viitattiin OAJ:n teettämään kyselyyn, jonka mukaan 13 prosenttia suomalaisista opettajista oli kiusattu käyttämällä jotakin sähköistä tiedonvälityksen tapaa (OL 2010b). Opettajien kokeman kiusaamisen arvioitiin olevan jopa yleisempää kuin oppilaiden kokeman kiusaamisen, sillä vastavasti suomalaisista 13–16-vuotiaista nuorista vain viiden prosentin todettiin joutuneen nettikiusaamisen kohteeksi (OL 2010c).

Opettajan kiusaaja saattoi toisinaan olla työtoveri, esimies tai joku muu aikuinen, mutta useimmiten nettikiusaamiseen olivat kirjoittajien mukaan syyllistyneet oppilaat, jotka syystä tai toisesta olivat halunneet kapinoida opettajaansa vastaan. (OL 2010d.) Kirjoituksissa nostettiin esille miten oppilaat olivat saattaneet huonon arvosanan saatuaan herjata opettajaansa sosiaalisessa mediassa (OL 2010a) tai kuvata salaa opettajan toimintaa ja laittaa muokkaamansa videon julkisesti esille internetiin (OL 2007b). Älypuhelimista ja internetistä oli tullut joillekin oppilaille välineitä, joiden avulla he pyrkivät saattamaan opettajat hankalaan tilanteeseen ja murtamaan opettajien auktoriteettiasemaa.

Myös opettajien toimet järjestyksenpidossa päätyvät yhä useammin joko sellaisenaan tai pätkittyinä erilaisille verkkosivuille, muun muassa Youtubeen ja Facebookiin. Kun videoita jaetaan kavereiden kesken, niistä muodostuu myös sitä kautta julkisia... Videokuvaamisesta onkin tullut oppilaille eräänlainen kiristyskeino. Liian usein oppilaat pyrkivät provosoimaan opettajia, jotta tilanne saataisiin kärjistymään ja tallennetuksi. Videolla pyritään saamaan opettaja noloon asemaan tai tilanne ja opettajan toimet näyttämään vääriltä. Uhkauksissa julkaista video on tarkoitushakuisuutta. (OL 2013b.)

Edellä kuvatun kaltaiset tapaukset olivat herättäneet keskustelua opettajan yksityisyyden suojasta (OL 2013c). Esimerkiksi opettajien huoltajille lähettämiä viestejä oli saatettu esitellä julkisesti sosiaalisen median palstoilla, kun oppilas oli onkinut tietoonsa vanhempien-

sa käyttäjätunnukset. Valtaosassa julkaistuista viesteistä opettajat olivat kommentoineet tai antaneet huomautuksia oppilaan epäasiallisesta käytöksestä. Viestejä oli myös saatettu muokata sellaisiksi, että opettaja oli joutunut niissä epäedulliseen valoon. Joidenkin oppilaiden kerrottiin jo saaneen maksettavakseen korvauksia opettajan kunniaa loukkaavista kirjoituksista sosiaalisessa mediassa. (OL 2013c.)

Opettajat ovat aina olleet vaikeuksissa heihin vihamielisesti suhtautuvien oppilaiden kanssa, mutta täysin ongelmatonta ei näytä olevan myöskään opettajan ja oppilaan välinen kaveruussuhde. Viime vuosina on entistä useammin noussut esiin kysymys esimerkiksi siitä, voivatko opettaja ja oppilas olla kavereita keskenään Facebookissa. *Opettaja*-lehden kyselyn mukaan yli puolet opettajista oli saanut kaveripyynnöitä oppilailtaan ja heistä kaksi viidesosaa oli hyväksynyt pyynnön. Tämän tyyppisessä kaverisuhteessa ongelmina nähtiin yhtäältä opettajan auktoriteettiaseman murtuminen ja toisaalta oppilaiden tasavertaisen kohtelun vaarantuminen. (OL 2009c.) Opettajan kannalta kiusallisena pidettiin myös sitä, että Facebook-kaveruus saattaisi johtaa vääriin tulkintoihin suhteen luonteesta.

Jos opettaja ottaa kaverikseen vastakkaista sukupuolta olevan alaikäisen, siinäkin piilee vaara. Facebook-viestistä jää aina kirjallinen näyttö, ja jos viesti irrotetaan alkuperäisestä yhteydestä ja tulkitaan siitä poikkeavalla tavalla, sopivuuden rajat voivat olla koetuksella. (OL 2009c.)

Virheellistä tietoa ja kyseenalaisia sivuja

Sen lisäksi, että uudet median välineet ovat tehneet nettikiusaamisen, tiedon kopioinnin ja luntaamisen helpommaksi, on entistä suurempana ongelmana alettu pitää myös virheellisen tiedon leviämistä. Opettajat ovat olleet huolissaan esimerkiksi Wikipedian ja hakukoneiden antaman tiedon virheellisyydestä ja puutteista. Koululaiset ovat käyttäneet usein myös liian pinnallista informaatiota tai innostuneet yksipuolisesta tiedosta kritiikittömästi. Opettajien mukaan erilaiset salaliittoteoriat olivat temmanneet joskus oppilaita mukaansa turhan helposti ja kritiikittömästi. (OL 2013d.)

Nettisivuja ei ole myöskään pidetty hyvinä asennekasvattajina ja iso osa internetin vaaroista on *Opettaja*-lehden kirjoituksissa liitetty juuri moraalisiin kysymyksiin. Esimerkiksi seksisivujen runsaan tarjonnan vuoksi netissä seikkailevan lapsen on pelätty voivan joutua tahtomattaankin aikuisille tarkoitetuille sivuille. Lapset ovat tietoa hakiessaan saattaneet todeta hakukoneen jopa ehdottaneen pornosivuja hakutulosten kärjessä (OL 2013d). Huolestuneimmissa kannanotoissa vanhempia ohjeistettiin toteamalla, että ”alle 10-vuotiasta ei pidä päästää yksin nettiin”, koska ”rasistisia, väkivaltaisia ja seksiä sisältäviä sivuja on paljon ja niille saattaa joutua yllättäen” (OL 2006). Tutkimusten kerrottiin lisäksi osoittaneen joka viidennen lapsen joutuneen jossain vaiheessa sivuille, jotka olivat järkyttäneet häntä. Seksisivuilla seikkailua huomattavasti vakavampia moraalisia kysymyksiä ja uhkakuvia nostettiin esiin viittaamalla lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskeviin tapauksiin. Internetin maailmassa varomattomasti liikkuvan koululaisen muistutettiin olevan vaarassa joutua keskusteluyhteyteen lasten hyväksikäyttäjien kanssa ja erehtyä luovuttamaan henkilökohtaisia tietojaan vääriin käsiin. (OL 2003d.)

Aikuisviihdesivujen lisäksi yhtenä lapsia ja nuoria vaanivana uhkatekijänä pidettiin erilaisia ei-toivottuja asenteita ruokkivia nettisivuja ja keskustelupalstoja. Esimerkkeinä näistä mainittiin anorektista naisvartaloa ihannoivat sivustot sekä itsemurhaan kannustavat sivut ja verkkoyhteisöt. YouTubesta kerrottiin löytyvän jopa jäähyväisviestejä, jotka ovat kaikkien vapaasti katsottavissa. Myös monien aktiivisesti internetissä toimivien ääriliikkeiden rasististen tai muulla tavoin arveluttavien näkemysten leviäminen nähtiin potentiaalisena

uhkakuvana nuoren maailmankuvan muotoutumiselle. Nuorten pelättiin saavan ääriliikkeiden ylläpitämitä verkkosivuilta tukea vääranäyttävyyksille käsityksille. Yhtenä suurimpana uhkakuvana pidettiin myös internetin maailmaan koukuttumista ja sosiaalisen elämän kapeutumista. (OL 2013d.)

Pahimmassa tapauksessa nuori voi jopa syrjäytyä ja tulla riippuvaiseksi verkkopalveluista. Elämä pyörii lähes kokonaan koneen ympärillä, ja ihmisuhteet, koulu ja harrastukset laiminlyödään täysin. Japanilaiset maailmasta eristäytyneet hikikomorit ovat tästä kärjekkäin esimerkki. Ilmiötä kutsutaan myös komeroitumiseksi, ja merkkejä siitä on havaittavissa myös Suomessa. (OL 2013d.)

Nuorten eristäytymistä ei ole toisaalta pidetty välttämättä netin syynä vaan pikemminkin muiden ongelmien seurauksena. Taustalla otaksuttiin olevan usein esimerkiksi mielenterveysongelmia, koulukiusattuna olemista ja syrjintää. Kaveripiirin ulkopuolelle jätettyjen nuorten arveltiin saavan vertaistukea, sosiaalisia kontakteja ja kiinnostavaa ajankulua vain internetin maailmasta. Samalla nuorten halun lähteä muiden ihmisten pariin katsottiin vähenevän edelleen ja pelkän ajatuksen kotoa poistumisesta alkavan tuntua ahdistavalta. (OL 2013d.)

Yhteenveto

Moraalisäätelyn näkökulmasta tarkasteltuna *Opettaja*-lehden kirjoituksissa esitetyt kannanotot voidaan nähdä diskursseina, joissa puolustetaan koulussa vallitsevia arvoja ja moraalista järjestystä sekä nostetaan esiin ei-toivottuja arvoja ja erilaisia uhkakuvia. Kirjoituksissa koulun moraalisen järjestyksen katsotaan koostuvan perinteisinä pidettyjen arvojen ja käytöstapojen vaalimisesta, kirjasisivystyksestä, opettajan auktoriteettiasemasta sekä lasten ja nuorten suojelemisesta heidän kehitystään vaarantavilta kuvilta ja teksteiltä. Moraalista järjestystä uhkaavina tekijöinä nostetaan esille mediakulttuuriset sisällöt ja niiden levittämisen mahdollistavat tekniset välineet. Huolta herättävien sisältöjen koetaan paitsi haastavan tai kiistävän nämä arvot, myös vaikeuttavan koulun kasvatustehtävää ja murentavan kansakunnan sivistyspohjaa. Moraalisen järjestyksen kumoutumisen katsotaan lisäävän muun muassa nuorten häiriökäyttäytymistä, empatiakyvyttömyyttä ja lukutaidon heikentymistä sekä johtavan ajan mittaan yhteiskunnan henkiseen alennustilaan ja demokratian rapautumiseen.

1950-luvulta tähän päivään saakka ulottuva historiallinen tarkastelu osoittaa miten populaari- ja mediakulttuurin eri muodot sekä niiden leviämistä edistävät teknologiset välineet ja sovellukset herättävät aina eniten huolta siinä vaiheessa, kun ne ovat olleet vielä uusia. Ilmiöiden arkipäiväistymisen myötä moraalinen paheksunta on yleensä laantunut vähitellen. Tämän päivän näkökulmasta tarkasteltuna menneiden vuosikymmenten uhkakuvat näyttävät myös varsin viattomilta. Esimerkiksi sarjakuvien, elokuvien tai television viihdeohjelmien kritisoimisessa 1950–1970-luvuilla voi tulkita olleen kysymys uhkakuvien liioittelusta ja toisinaan jopa moraalista paniikista. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että 2000-luvulla elämme uudenlaisessa tilanteessa, sillä kuluvan vuosituhanen alussa esiin nousseiden uhkakuvien ja riskien osalta ei ole havaittavissa laantumisen merkkejä. Moraali- ja mediapaniikin käsitteisiin liittyviin teoretisointeihin (Cohen 1972; Johansson 2000) ei ole myöskään aukottomasti yhteen sovitettavissa nykytilanteen kuvaus, jossa uhkakuvia on samanaikaisesti aiempaa enemmän ja ne ovat luonteeltaan entistä vakavampia. (Ks. Taulukko 2.) Historiallisesta perspektiivistä ja *Opettaja*-lehden kirjoitusten kautta avautuvasta diskursiivisesta maisemasta käsin tarkasteltuna erona aiempaan tilanteeseen on myös se,

että koulukasvatuksen yhteydessä esiin nostetut uudet uhkakuvat ja riskit eivät pohjaudu vain oletettuihin seurauksiin, vaan myös todellisiin tapahtumiin.

1950-luku	Populaarikulttuuri tuomitaan vaarallisena ja viettelevänä. Tunteisiin ja primitiivisiin vaistoihin vetoavan populaarikulttuurin katsotaan ohjaavan nuoria ”vääränlaisten” nautintojen pariin. Kritiikin kohteena ovat sarjakuvat, elokuvat ja ”lättähattunuoriso”.
1960-luku	Media- ja populaarikulttuuria vastustavien ja moralisoivien kirjoitusten joukossa alkaa näkyä myös myönteisempiä kannanottoja. Aletaan puhua elokuva- ja televisiokasvatuksen tai joukkoviihdekasvatuksen tarpeellisuudesta. Kritiikin kohteena ovat erityisesti television viihteellinen tarjonta ja television passivoiva vaikutus.
1970-luku	Keskustelu elokuva- ja televisiokasvatuksen tarpeellisuudesta jatkuu, ja samalla korostetaan vaihtoehdoisen kulttuuritarjonnan tuottamisen tärkeyttä. Television viihdeohjelmat ovat edelleenkin usein kritiikin kohteena.
1980-luku	Sarjakuvat, elokuvat, viihdeohjelmat ja rock-musiikki mainitaan hyvinä opetuksen apuvälineinä, joiden avulla nuoria voidaan aktivoida ja houkutellessa siirtymään ”paremman” ja ”korkeamman” kulttuurin pariin, toisin sanoen media- ja populaarikulttuurilla nähdään olevan lähinnä välinearvoa. Videoväkivalta nousee kritiikin kohteeksi ja tässä yhteydessä esitetään vaatimuksia videotarjonnan rajoituksista ja kuvamateriaalin sensuroinnista. Lisäksi korostetaan valikoivaan ja kriittiseen katsomiseen kasvattamista.
1990-luku	Media- ja populaarikulttuurin monet ilmiöt ovat jo sulautuneet osaksi hyväksytyä ajanvietettä ja elämäntapaa. Media- ja populaarikulttuurin kuluttajia ei pidetä enää vain passiivisina katselijoina, lukijoina tai kuulijoina; massakulttuurin ja viihteen tahdottomasta objektista on näin tullut aktiivinen toimija ja itsenäinen subjekti, joka antaa omat merkityksensä joukkoviihteen sisällöille. Väkivaltaviihde on edelleen kritiikin kohteena
2000-luku	Uutena keskustelunaiheena nousee esiin moderniin viestintäteknologiaan ja erityisesti internetiin ja älypuheliimiin liittyvät ilmiöt. Uusien oppimismahdollisuuksien lisäksi tietotekniikan kerrotaan tuovan mukanaan lukuisia uhkakuvia. Huolenaiheina ovat mm. internetin runsas seksisivujen ja muiden kyseenalaisina pidettyjen nettisivujen tarjonta, seksuaalisen hyväksikäytön riski, netti- ja peliriippuvuus, nuorten passivoituminen ja äidinkielen taitojen heikentyminen, koulutehtävien kopiointi netistä ja kännykkäluntauksen, nettikiusaaminen ja kännykkähäirintä, yksityisyydensuojan menettäminen, opettajan auktoriteettiaseman murtuminen ja koulun arvostuksen

	heikkeneminen. Mediakasvatuksen ja medialukutaidon merkitystä on alettu korostaa ja toisaalta vastuu mediakulttuurin tuotteiden kuluttamisesta on siirtynyt entistä enemmän perheille ja yksilöille itselleen.
--	--

Taulukko 2. Media- ja populaarikulttuuriin suhtautumisen muutos Opettaja-lehdessä 1950-luvulta 2010-luvulle.

Suurimmat huolet 2000-luvun kirjoituksissa kohdistuivat internetiin ja älypuhelimiin liittyviin kielteisiin ilmiöihin. Perinteisempiin viestintävälineisiin verrattuna internet on virallisen koulukulttuurin näkökulmasta tarkasteltuna ongelmallinen väline ja tiedonlähde, koska sen sisällön ja käytön valvonta on lähes mahdotonta. Esimerkiksi sarjakuvien, aikakauslehtien, kirjojen ja elokuvien sisältöä tai television ohjelmatarjontaa on lainsäädännöllisin keinoin huomattavasti helpompaa kontrolloida kuin kaikkialle levittäytyvää internetiä. Perinteiset viestintävälineet ovat lisäksi julkaisijan kontrolloimia yksisuuntaisia välineitä, jotka heijastelevat lähinnä ohjelmien ja tekstien tekijöiden tai viestintävälineen omistajien arvoa maailmaa. Perinteisten medioiden käyttäjät ottavat yleensä vastaan valmiina tarjotut ohjelmat. Internetin käyttäjän rooli on sen sijaan huomattavasti aktiivisempi, koska hän voi valita vapaammin millaisilla sivuilla liikkuu ja osallistua helpommin myös itse sisällöntuotantoon. (Tapscott 1998; Vanttaja 2005.)

Internetistä on toisaalta vaikea puhua yksikössä, koska yhden yhtenäisen kulttuurin ja eetoksen sijaan internetissä vallitsee moniarvoisuus, jossa voi törmätä lukuisiin erilaisiin henkilökohtaisiin, yhteisöllisiin, kaupallisiin ja aatteellisiin näkökulmiin ja päämääriin. Internet toimii julkaisukanavana mitä erilaisimmille alakulttuurisille ryhmille ja näkemyksille. Yksittäinen internetin käyttäjä kohtaa vain murto-osan tietoverkon palvelujen ja sisältöjen loputtomasta tarjonnasta. Verkkosivun vaihtuessa toiseen myös merkityksenannon pelisäännöt voivat muuttua jopa täysin vastakkaisiksi. Kun joillakin internetsivuilla puolustetaan esimerkiksi tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta, saatetaan toisilla sivuilla avoimesti polkea joidenkin ihmisryhmien oikeuksia. Internetiä voidaan siis pitää eräänlaisena moraalisen relativismin virtuaalisena näyttämönä, jossa käsitykset hyvästä ja huonosta, oikeasta ja väärästä tai faktasta ja fiktiosta ovat menettäneet merkityksensä. (Vanttaja 2005.) Kuvamanipulaation ja valeutisten yleistyminen 2010-luvulla on entisestään vaikeuttanut totuudenmukaisten uutisten ja viestien tunnistamista. Kun lisäksi kuvien ja tekstien jakaminen sosiaalisessa mediassa on nopeaa ja helppoa, saattavat myös kriittisesti ajattelevat ihmiset hairahtua jakamaan väärää tietoa lähettä tarkistamatta. (Kangaspunta 2015.)

Internetissä jaetun materiaalin epäluotettavuus tuottaa ongelmia koululaitokselle, koska lapset ja nuoret etsivät netistä informaatiota, mutta eivät välttämättä kykene tunnistamaan luotettavia tietolähteitä. Koulun on toisaalta vaikea kilpailla median kanssa oppilaiden huomiosta, koska media kaikkine eri muotoineen asettaa tarjolle huomattavasti vetovoimaisempaa sisältöä. Kun koulun kulttuurissa luotetaan järkeen ja tieteeseen, vedotaan media- ja populaarikulttuurissa enemmän tunteisiin ja mielihyvän kokemuksiin (Kupiainen 2005, 137). Media- ja populaarikulttuuri tarjoaa nuorille toimintaa, elämyksiä, jännitystä, vapautta, kauneutta ja seksuaalisuutta, kun taas koulukulttuurilla on tarjota heille lähinnä pitkästyttäviä koulupäiviä, auktoriteetteihin alistumista, suorituspainetta ja valmentautumista epävarmaan tulevaisuuteen. Nykypäivän nuoret ovat ratkaisseet tämän kulttuurien ristiriidan tuomalla älypuhelimien välityksellä mediakulttuurin sisältöjä mukanaan kouluun. Samanaikaisesti koulumaailman tapahtumia on alettu tuoda älypuhelimien avulla mediakulttuurin sisälle ja sosiaalisen median näyttämöille. Menneinä vuosikymmeninä opettajat

tekivät työtään koululuokassa suljettujen ovien takana, mutta nykyisin oppituntien tapahtumat voivat päätyä videoklippeinä myös koulun ulkopuolella olevien seurattaviksi. Työhönssä vakavasti suhtautuvan opettajan kurinpitoyritykset ja tunteenpurkaukset on helppo karnevalisoida asiayhteydestään irrotetuksi YouTube-viitteeksi, jossa virallisen koulun kulttuuri tehdään naurunalaiseksi.

Edellä on esitetty kuvaus siitä, miten kouluväki kannanotoillaan asettuu puolustamaan vallitsevaa moraalista järjestystä, mitkä mediakulttuuriin liittyvät ilmiöt nähdään tätä järjestystä uhkaavina tekijöinä ja minkälaisia diskursiivisia ilmenemismuotoja tämä vastakkainasettelu saa. Historiallisen tarkastelun – ja eritoten 2000-luvulla koulun arkipäivässä tapahtuneiden muutosten perusteella – ei kouluväen kokemaa huolta voi kuitenkaan aina kuitata yksioikoisesti moraalisen paniikkina, jossa kuvattujen ilmiöiden vakavuutta liioitellaan ja samalla lietsotaan katteettomia pelkoja. Esimerkiksi nettikiusaamisen ja kännykkähäirinnän kaltaisia ongelmia tai yksityisyyden loukkauksiin liittyviä tekoja ei ole syytä vähätellä.

Koulutuspolitiikan toimijat ovat pyrkineet vastaamaan mediakulttuurin mukanaan tuomiin lukuisiin haasteisiin kiinnittämällä erityistä huomiota mediakasvatukseen ja oppilaiden medialukutaitojen kehittämiseen (OKM 2013). Mediatutkijoiden (esim. Kupiainen ym. 2007, 23) mukaan koulujen mediakasvatuksessa on tosin perinteisesti painottunut valistuksellinen eetos, jossa opettajien maku ja mediakokemukset on asetettu etusijalle, jolloin oppilaiden omat mediaan liittyvät mieltymykset ja kiinnostuksen kohteet on jätetty huomiotta. Varjelemiseen, suojelemiseen ja torjuntaan painottunut mediakasvatus on saattanut sen vuoksi vain entisestään kasvattaa koulun ja mediakulttuurin välistä kuilua. Kriittiseen ajatteluun ja vastuulliseen mediakäyttäytymiseen ohjaava mediakasvatus – yhdenlaisena moraalisen säätelyn keinona – ei välttämättä tehoa kaikkiin nuoriin. Käytännössä onkin jouduttu turvautumaan myös lainsäädännölliseen säätelyyn tarkentamalla esimerkiksi perusopetuslain kurinpitosäädöksiä siten, että opettajalla on oikeus ottaa haltuunsa oppilaan puhelin, jos tämä käyttää sitä tunnilla luvatta (Lahtinen & Lankinen 2015, 352).

Yllättävää on toisaalta myös se, että *Opettaja*-lehden kirjoituksissa vähemmälle huomiolle näyttää jääneen yksi keskeinen mediakulttuuriin liitetty uhkakuva, joka monissa muissa yhteyksissä nostetaan usein esiin. Julkisuudessa kannetaan lähes päivittäin huolta lasten ja nuorten vähäisestä liikkumisesta ja sen aiheuttamista terveyshaitoista. Etenkin terveydenhuoltoalan asiantuntijoiden ja liikuntatutkijoiden puheenvuoroissa lasten ja nuorten fyysisen aktiivisuuden heikentyminen liitetään hyvin usein mediakulttuurin muutokseen ja ruudun ääressä vietetyn ajan lisääntymiseen. (Vanttaja ym. 2015.) Tämä havainto osoittaa mielestämme sen, kuinka moraalisen säätelyn diskurssi on usein intressilähtöistä siten, että erilaiset toimijat kiinnittävät moraaliprojekteissaan huomiota lähinnä oman viiteryhmänsä näkökulmasta keskeisiin uhkakuviin ja riskeihin.

Lähteet

Aikakauslehdet

Opettaja-lehti

OL 2003a. Iltapäivälehdet kasvattajina. *Opettaja* 98 (7), 2.

OL 2003b. Paha viesti. *Opettaja* 98 (3), 22.

OL 2003c. Hymypojan katkera hymy. *Opettaja* 98 (43–44), 5.

OL 2003d. Joka viides lapsi kokenut järkytyksen internetissä. *Opettaja* 98 (15), 34.

OL 2004a. Tauolle taiteisiin – kirjailija Esko-Pekka Tiitinen vie sanataiteen ilosanomaa-kouluihin ja päiväkoteihin. *Opettaja* 99 (49–50), 2–4.

- OL 2004b. Etiikkaa nettiin. *Opettaja* 99 (12), 32–33.
- OL 2006. Mediakasvatus onnistuu yhteisapelillä. *Opettaja* 101 (43), 4–5.
- OL 2007a. Ohoh! – Viite jäi merkitsemättä. *Opettaja* 102 (4), 16.
- OL 2007b. Nettiherjälle rajat. *Opettaja* 102 (40), 12–14.
- OL 2009a. Kaksi viikkoa pelaamatta. *Opettaja* 104 (14), 32.
- OL 2009b. Mainettaan paremmat pelit. *Opettaja* 104 (40), 34–36.
- OL 2009c. *Opettaja* tarvitsee Facebook-ohjeita. 104 (41), 3.
- OL 2010a. Stoppi nettihäirinnälle. *Opettaja* 105 (3), 41.
- OL 2010b. Opettajien nettikiusaamiseen pitää puuttua viipymättä. *Opettaja* 105 (43), 6.
- OL 2010c. Nettikiusaaminen karkaamassa käsistä. *Opettaja* 105 (43), 5.
- OL 2010d. Nollatoleranssi nettikiusaamiseen. *Opettaja* 105 (20), 16–17.
- OL 2011. Alista, eliminoi, voita! Televisio työntää koteihimme sairasta arvomaailmaa. *Opettaja* 106 (42), 46.
- OL 2012a. Huono lukutaito on uhka demokratialle. *Opettaja* 107 (42), 3.
- OL 2012b. Omien sanojen metsästys. *Opettaja* 107 (5), 24–26.
- OL 2013a. Wilmasta tuli juoruakka. *Opettaja* 108 (18–19), 12–15.
- OL 2013b. Videoista tullut kiristyskeino. *Opettaja* 108 (16), 3.
- OL 2013c. Opettajan(kin) elämä, kunnia ja ammatti-identiteetti ovat suojattuja. *Opettaja* 108 (20), 24.
- OL 2013d. Verkon varjoiset kujat. 2013. *Opettaja* 108 (44), 22–25.

Kirjallisuus

- Aapola, Sinikka 2003. Murrosiän lyhyt historia Suomessa. Teoksessa Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.) Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 87–105.
- Bennet, Sue & Maton, Karl A. & Kerwin, Lisa 2008. The 'digital natives' debate: a critical review of the evidence. *British Journal of Educational Technology*, 39 (5), 775–786.
- Boëthius, Ulf 1995a. The History of High and Low Culture. Teoksessa Fornäs, Johan & Bolin, Göran (toim.) Youth Culture in Late Modernity. London: Sage, 12–38.
- Boëthius, Ulf 1995b. Youth, the Media and Moral Panics. Teoksessa Fornäs, Johan & Bolin, Göran (toim.) Youth Culture in Late Modernity. London: Sage, 39–57.
- Cohen, Stanley 1972. Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers. Oxford: Basil Blackwell.
- Corrigan, Phillip & Sayer, Derek 1985. The Great Arch. English State Formation as Cultural Revolution. Oxford: Basil Blackwell.
- Côté, James E. 2000. Sociological perspectives on identity formation: The culture – identity link and identity capital. Teoksessa Ball, Stephen J. (toim.) Sociology of education. Major themes vol. I. Theories and methods. Routledge & Falmer. London & New York.
- Côté, James E. 2002. The Role of Identity Capital in the Transition to Adulthood: The Individualization Thesis Examined. *Journal of Youth Studies* 5 (2), 117–134.
- Côté, James E. & Bynner, John M. 2008. Changes in the Transition to Adulthood in the UK and Canada: The Role of Structure and Agency in Emerging Adulthood. *Journal of Youth Studies* 11(3): 251–268.
- Crook, Charles 2011. The 'Digital Native in Context: Tensions Associated with Importing Web 2.0 Practices into the School Setting. *Oxford Review of Education*. 38 (1), 63–80.
- Facer, Keri 2012. Taking the 21st Century Seriously: Young People, Education and Socio-technical Futures. *Oxford Review of Education* 38 (1), 97–113.

- Ferguson, Christopher J. 2011. Video Games and Youth Violence: A Prospective Analysis in Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 40 (4), 377–391.
- Hall, Stuart 1999. *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino
- Heiskanen, Ilkka & Mitchell, Ritva 1985. *Lättähatuista punkkareihin*. Helsinki: Otava.
- Hoikkala, Tommi 1993. *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hunt, Alan 1999. *Governing Morals. A Social History of Moral Regulation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johansson, Thomas 2000. Moral Panics Revisited. *Young* 8 (1), 22–35.
- Kangaspunta, Seppo 2015. *Näkökulmia digitaaliseen maailmaan. Trendwikin vuosiraportti 2015*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Kupiainen, Reijo 2005. *Mediakasvatuksen eetos. Fenomenologinen tutkimus mediakasvatuksen etiikasta*. *Acta Universitatis Lapponiensis* 86. Rovaniemi: Lapin yliopiston julkaisuja.
- Kupiainen, Reijo & Sintonen Sara & Suoranta Juha 2007. *Suomalaisen mediakasvatuksen vuosikymmenet*. Teoksessa Kynälahti, Heikki & Kupiainen, Reijo & Lehtonen, Miika (toim.) *Näkökulmia mediakasvatukseen*. *Mediakasvatusseuran julkaisuja* 1/2007. Helsinki: Mediakasvatusseura.
- Lahtinen, Matti & Lankinen, Timo 2015. *Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä*. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Merikivi, Jani & Myllyniemi, Sami & Salasuo, Mikko (toim.) 2016. *Media hanskassa – Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2016 mediasta ja liikunnasta*. *Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja* 184. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- OKM 2013. *Hyvä medialukutaito. Suuntaviivat 2013–2016*. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja* 2013:11. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Opettaja.fi [www-lähde]. < <http://www.opettaja.fi/cs/opettaja/info> > (Luettu 11.5.2017).
- Paju, Petri 2011. *Koulua on käytävä. Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana*. *Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja* 115. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Palfrey, John & Gasser, Urs 2011. Reclaiming an Awkward Term: What we Might Learn from “Digital Natives”. *Journal of Law and Policy for the Information Society* 7 (1), 33–55.
- Pääkkönen, Hannu 2014. *Uusi teknologia on vaikuttanut koululaisten elämäntapoihin. Hyvinvointikatsaus* 15 (1) [www-lähde]. < http://www.stat.fi/artikkelit/2014/art_2014-02-26_004.html > (Luettu 24.5.2017).
- Ruonavaara, Hannu 1998. ”Vanhat” yhteiskunnalliset liikkeet moraalisisäätelyn projekteina. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.) *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 43–57.
- Salokoski, Tarja & Mustonen, Anu 2007. *Median vaikutukset lapsiin ja nuoriin - katsaus tutkimuksiin sekä kansainvälisiin mediakasvatuksen ja -säätelyn käytäntöihin*. *Mediakasvatusseuran julkaisuja* 2/2007. Helsinki: Mediakasvatusseura.
- Springhall, John 1998. *Youth, Popular Culture and Moral Panics. Penny Gaffs to Gangsta-Rap, 1830–1996*. London: McMillan.
- Suoninen, Marja 2003. *Rockriehasta viihdefestariksi. Päivälehtien Ruisrock-kirjoitusten yleisökuvat moraalisisäätelyn näkökulmasta*. *Nuorisotutkimus* 21 (1), 37–58.
- Tapscott, Don 1998. *Growing up digital. The Rise of the Net Generation*. New York: McGraw-Hill.
- Thompson, Kenneth 1998. *Moral Panics*. London: Routledge.

- Uusitalo, Niina & Vehmas, Susanna & Kupiainen, Reijo 2011. Naamatusten verkossa. Lasten ja nuorten mediaympäristön muutos, osa 2. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Vanttaja, Markku 2005. Mediakulttuuri, koulu ja moraalinen säätely. *Kasvatus* 36 (1), 52–64.
- Vanttaja, Markku & Tähtinen, Juhani & Koski, Pasi & Zacheus, Tuomas & Nevalainen, Aino 2015. Nuorten terveystietoisuus ja liikunta-aktiivisuus. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 52 (2), 130–143.
- Ziehe, Thomas 1992. Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Tampere: Vastapaino.
- Ziehe, Thomas 2000. School and youth – a differential relation. Reflections on Some Blank Areas in the Current Reform. *Young* 8(1), 55–53.

KT, yliopistotutkija Markku Vanttaja, KT, apulaisprofessori Tero Järvinen ja KM Tuomo Norvanto toimivat Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksella.